Aspecte ale formării deprinderilor de muncă independentă
la clasele primare

prof.înv.primar Cîrstoi Livia
Școala Gimnazială ”G.E.Palade”, Buzău

Școala modernă, prin educația și instruirea de care este responsabilă, are ca preocupări fundamentale nu numai transmiterea unui sistem de cunoștințe, ci, mai ales, îndrumarea și stimularea elevilor în direcția dezvoltării cognitive, afective, sociale, a exersării abilităților în contexte variate, în vederea pregătirii lor pentru integrarea optimă în activitatea și viața socială. Profesorul devine astfel organizatorul și îndrumătorul educării și formării prin efort propriu al elevului, iar acesta devine participant direct și activ la cunoașterea realității, la formarea propriei sale personalități. Pornind de la aceste aspecte, am realizat un studiu practic-aplicativ care s-a derulat pe parcursul unui an școlar, al cărui scop fiind creșterea performanței școlare a elevilor prin formarea deprinderilor de muncă independentă.

Formarea deprinderilor de muncă independentă stă la baza învățării acasă și a învățării ulterioare ca adult. În condițiile vieții contemporane, când omul trebuie să se instruiască și să se perfecționeze necontenit, obișnuirea elevilor cu munca independentă este o necesitate, o formă de pregătire pentru viață.

Scopul studiu a vizat creșterea performanței școlare a elevilor prin formarea deprinderilor de muncă independentă. În vederea atingerii acestui scop am urmărit:

- selectarea unor strategii didactice menite să formeze elevilor deprinderi de muncă independentă;
- aplicarea constantă și sistematică a strategiilor identificate într-o manieră individualizată și diferențiată;
- valorificarea deprinderilor de muncă independentă ale elevilor în cadrul activităților curriculare și extracurriculare;
- determinarea legăturii dintre formarea deprinderilor de muncă independentă și creșterea performanței școlare.

Învățătorul trebuie să educe la elevi o atitudine conștientă față de învățătură, să le formeze deprinderi de muncă intelectuală, să le dezvolte imaginația, inițiativa, spiritul de echipă și curajul, să le mențină atenția trează întotdeauna, să le solicite gândirea. Realizarea acestor idealuri nu poate avea loc decât în urma unor mari eforturi și prin abordări didactice superioare din punct de vedere metodologic în organizarea procesului instructiv-educativ.

Sporirea autonomiei elevului în procesul didactic se exprimă și prin creșterea independenței sale în desfășurarea muncii intelectuale. Munca intelectuală presupune anumite tehnici instrumental-acţionale indispensabile desfăşurării ei cu un randament ridicat.

Din punct de vedere pedagogic se pune problema să-i învăţăm pe elevi cum să înveţe, adică să-i familiarizăm cu principalele cerinţe privind igiena, organizarea şi metodologia muncii intelectuale, menite să ducă la reducerea efortului şi la mărirea randamentului acestei munci. Formarea priceperilor, deprinderilor şi tehnicilor de muncă intelectuală presupune totodată dezvoltarea motivelor intrinseci, specifice acestei munci. Stăpânirea acestor instrumente reprezintă o condiţie importantă care asigură obţinerea unui randament superior în procesul de învăţământ.

Subliniind importanţa pregătirii elevilor pentru autoinstruire sociologul american Alvin Toffler, încă cu două decenii în urmă, spunea că „Analfabetul de mâine nu va mai fi cel care nu ştie să citească, ci cel care nu ştie să înveţe” (Toffler, Alvin, 1974, apud Nicola, Ioan, 2003, p. 226).

A forma elevilor priceperi și deprinderi de muncă intelectuală înseamnă a le prezenta și demonstra modul de utilizare a metodelor și tehnicilor de studiu și a crea situații pentru exersarea lor. Pe această bază, elevii vor dobândi capacitatea de a privi critic modul lor de învățare și vor adapta metodele și tehnicile potrivit particularităților fiecăruia, ajungând astfel să-și formeze un stil propriu de muncă intelectuală.

Aria tehnicilor şi metodelor de muncă intelectuală este foarte extinsă. Clasificarea lor se poate face după mai multe criterii:(Nicola, Ioan, 2003, p. 227)

- După conţinutul lor distingem metode şi tehnici privitoare la igiena muncii intelectuale, la organizarea şi metodologia desfăşurării ei.

- După destinaţia lor putem delimita metode şi tehnici de informare, de observare, cercetare şi creaţie.
- După aria de cuprindere ele pot fi metode şi tehnici generale aplicabile în toate genurile de activitate intelectuală şi la toate obiectele şi specifice, adaptate unui domeniu sau unui obiect de învăţământ;
- După condiţiile pedagogice se pot diferenţia în metode şi tehnici implicate în activitatea elevilor la lecţii şi metode şi procedee folosite în activităţile extradidactice.

Însușirea metodelor și tehnicilor de muncă intelectuală presupune dobândirea a trei tipuri de competențe (Stanciu, I. 1988, p. 287):

a**) competența informațională** – obținerea informațiilor se asigură îndeosebi prin utilizarea tehnicilor de lectură (de la împărțirea textului în unități didactice, cu formularea ideilor principale până la tehnicile de lectură rapidă și eficientă însușite în liceu). În procesul instructiv educativ elevii învață să asculte o expunere și să rețină conținutul acesteia, învață tehnica observării și a utilizării diverselor materiale grafice. De asemenea își însușesc tehnici de consemnare a datelor obținute în procesul documentării, de evidențiere a ideilor importante dintr-un text, expunere sau imagine. Stocarea informațiilor se realizează prin utilizarea tehnicilor mnemotehnice.

b) competența operatorie – presupune stăpânirea unei game largi de priceperi și deprinderi intelectuale (de sistematizare, de sintetizare, de restructurare a informațiilor, de alcătuire a unui plan, de rezolvare a problemelor etc.), precum și a tehnicilor de formare a acestora, a tehnicilor de sistematizare și restructurare a sistemului de cunoștințe, de elaborare a unor planuri, scheme sintetice pe diverse teme, de utilizare a cunoștințelor în rezolvarea unor probleme teoretice și practice.

c**) competența de comunicare** (orală sau scrisă) – se cultivă prin exerciții variate, de la cele care țin de organizarea unui răspuns bine structurat, în condițiile examinării școlare, până la cele care privesc realizarea unor referate și care pregătesc elaborarea și redactarea unor comunicări sau referate științifice.

Diferenţiat şi progresiv în funcţie de vârstă, fiecare cadru didactic va urmări deprinderea elevului cu metode şi tehnici de muncă intelectuale cum sunt (Barna, Andrei, Antohe, Georgeta, 2006, p. 71-72):

- deprinderea de a folosi manualul, sarcină specifică pentru clasa întâi;
- familiarizarea cu diverse modalităţi de citire (lentă, rapidă, de aprofundare, selectivă, studiul de text etc.);
- iniţierea în tehnica folosirii unor instrumente auxiliare pentru îmbogăţirea şi precizarea cunoştinţelor (dicţionare, enciclopedii, crestomaţii, antologii) şi valorificării surselor documentare prin întocmirea de rezumate, planuri de idei, conspecte, fişe;
- deprinderea de a asculta atent ce se comunică în cadrul orelor, de a identifica elementele esenţiale ale comunicării, de a lua notiţe;
- familiarizarea cu specificul tehnicii de observare şi experimentare, cu diferite strategii creative în rezolvarea sarcinilor de învăţare;
- formarea obişnuinţei de a-şi propune scopuri şi a persevera în realizarea lor, a deprinderii de a învăţa constant, de a-şi rezolva ritmic sarcinile de învăţare;
- cultivarea obişnuinţei de a respecta cerinţele igienei muncii intelectuale, de a adopta un regim raţional de muncă şi odihnă.

Predarea – învăţarea metodelor şi tehnicilor muncii intelectuale nu se poate realiza independent ci în paralel cu predarea-învăţarea cunoştinţelor. Formarea lor presupune prelucrarea informaţiilor şi angajarea totală a personalităţii celui care învaţă. Instrumentele intelectuale şi informaţiile formează un corp comun, primele constituie latura operaţională, iar cele din urmă materialul cu care se operează. O tehnică de lucru poate fi învăţată numai aplicând-o la însuşirea unui conţinut informaţional. Aceasta presupune exersarea, aplicarea procedeelor intelectuale la învăţarea cunoştinţelor predate. Oricărui conţinut i se asociază o tehnică de învăţare şi oricărei tehnici de învăţare i se asociază un conţinut (Ioan, Nicola, 1996, p.192-193).

Reunite într-un tot unitar în structura personalităţii elevului, aceste metode şi tehnici formează stilul muncii intelectuale al elevului. Aceasta desemnează „modalitatea particulară în care sunt utilizate şi dezvoltate metodele şi tehnicile muncii intelectuale” (Ţopa, Leon, 1979, apud Barna, Andrei, Antohe, Georgeta , 2006, p. 72).

Stilul de muncă intelectuală cuprinde, pe lângă cele trei componente și atitudinea pozitivă față de studiu, precum și capacitatea de alternare a activității cu odihna.

Deprinderile de muncă independentă se formează în clasă la lecții, în laborator, cercuri de elevi etc. potrivit îndrumărilor date de învățător/profesor, consolidându-se prin efectuarea în mod independent a acțiunilor ce vrem să le transformăm în deprinderi.

Cadrele didactice care predau în învățământul primar trebuie să pornească în activitatea de formare a deprinderilor de muncă de la următoarele considerente:

1. Grija permanentă de a pregăti pe elevi în calsă, în vederea efectuării cu bune rezultate a temelor pentru acasă;
2. Temele pentru acasă să fie dozate în așa fel ca ele să nu depășească puterea de mincă și înțelegere a copiilor, crescând treptat greutățile;
3. Folosirea, ori de câte ori este cazul, a temelor diferențiate;
4. Controlul permanent și minuțios al îndeplinirii temelor date.

În activitatea de formare a unor deprinderi de muncă independentă trebuie să ținem seama de următoarele cerințe pedagogice:

a) Necesitatea unor acțiuni comune între școală și familie. La clasele I și a II-a, cadrele didactice pot lămuri familia în ce constau temele date pentru efectuarea acasă, modul în care părinții pot urmări efectuarea acestor teme, pentru a le forma elevilor deprinderi de a munci, de a gândi independent.

b) Preocuparea pentru formarea deprinderilor de muncă independentă trebuie să fie o acțiune susținută și permanentă. Nu putem spune că am format deprinderi de a rezolva probleme în mod independent dintr-o lecție-două, nu putem spune că elevii noștri vor răspunde în scris la întrebări numai după câteva lecții, sau vor alcătui planuri de idei după ce i-am îndrumat sau ajutat în primele ore.

c) Pentru efectuarea cu succes a temelor pentru acasă, învățătorul, în condițiile în care unele obiecte sunt predate de profesori, să coordoneze toate temele date și să urmărească modul în care se aleg temele diferențiate după puterea de rezolvare a categoriilor de elevi ce apar într-un colectiv. Tot aici intervine necesitatea respectării particularităților individuale ale elevilor.

În cadrul tuturor lecțiilor se pot forma deprinderi de rezolvare de exerciții și probleme, de exprimare corectă în scris, de întocmire a planului de idei, deprinderea de a folosi manualul, de a citi în gând și a înțelege cele citite, de a aplica corect regulile învățate.

Începând cu clasa a II-a, la majoritatea lecțiilor de comunicare, se poate da elevilor, în primele cinci minute, o întrebare de sinteză, care solicită gândirea, iar din răspunsul dat să rezulte și pregătirea lor pentru lecție. Această activitate de început se poate valorifica imediat, după verificarea sub aspect calitativ a temei efectuate acasă. Se poate cere elevilor să-și spună părerea despre un personaj din lecție, să-l caracterizeze (în special la clasele a III-a/a IV-a), să explice anumite cuvinte sau să formeze cu ele propoziții.

Momentelor de muncă independentă li se poate găsi loc și în etapa dobândirii de noi cunoștințe prin: citirea în gând a lecției, ori a unor fragmente, scoaterea cuvintelor neînțelese, a unor expresii, împărțirea pe unități logice a textului, scoaterea ideilor principale. Nu trebuie să rămână nimic neverificat, neanalizat, fie cu toată clasa, fie individual, cu elevii care întâmpină dificultăți. Permanent, elevii trebuie să fie stimulați, creându-le încredere în puterea lor de muncă.

În fixarea cunoștințelor, procedeele pot fi mai variate, mai pline de conținut. În această etapă avem posibilitatea să-i pregătim în prealabil pe elevi în vederea efectuării temei pentru acasă și să ne convingem în ce măsură lecția noastră a fost accesibilă.

Lecțiile speciale pentru formarea deprinderilor de muncă independentă, după cum știm, pot fi:

- Lecții pentru formarea deprinderii de a folosi manualul, lucru ce se realizează chiar din clasa pregătitoare;
- Lecții pentru formarea deprinderii de a lua notițe, odată cu studierea primelor reguli și definiții, cu introducerea altor obiecte decât comunicare și matematică.

Lecția are o mare importanță pentru formarea deprinderilor de muncă independentă. Fără cunoștințele de bază date în timpul lecțiilor, nu poate fi vorba de deprinderi temeinice, utile rezolvării independente a problemelor puse de practică.

Este știut că temele pentru acasă constituie cea mai importantă formă de muncă independentă. Scopul principal al acestora fiind fixarea, consolidarea și aprofundarea cunoștințelor.

Pentru ca temele de acasă să fie rezolvate de elevii mici cu succes, ele trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- Să fie interesante, să stimuleze la maximum gândirea și inițiativa elevilor.
- Să fie pe măsura înțelegerii copiilor. De aici decurge și necesitatea folosirii temelor diferențiate.

- Să fie discutate cu elevii și să se găsească momentul cel mai potrivit pentru darea lor.

Temele pentru acasă pot fi rezolvate cu succes dacă elevii au făcut exerciții asemănătoare în clasă.

Munca independentă a elevilor necesită din partea învățătorului/profesorului o pregătire temeinică în ceea ce privește organizarea și desfășurarea ei. La stabilirea duratei de efectuare a temei pentru activitatea în clasă trebuie să se țină seama de conținut, de vârsta elevilor, de etapa lecției.

Bibliografie:

1.Barna, Andrei, Antohe,Georgeta, CURS DE PEDAGOGIE, Editura Logos, 2006.
2.Ioan Nicola, TRATAT DE PEDAGOGIE ȘCOLARĂ, Editura Aramis, București, 2003.